

Srđan Orsić

Čovek u sivom sivilu nemesta

Žarko Laušević, *Godina prođe, dan nikad*, Večernje novosti, Beograd, 2011.

Srbija je jedinstven fenomen. Zemlja u kojoj je nepismenost deo javnog folklora, obavezni činilac svakodnevice, koja nasrće na nas sa stranica štampe i sa programa TVa, zemlja je u kojoj je jedna knjiga, u samo mesec dana, dosegla tiraž od skoro neverovatnih dve stotine hiljada primeraka, ako je verovati izvorima izdavača. Kakava je to knjiga, koja uspeva da u svaki drugi srpski dom donese na policu belo ukoričih četiri stotine dvadeset stranica recikliranog papira? Ide li ta knjiga, kao predratni crni Andrić ili crveni Branko Ćopić, ili u zelenu kožu sa zlatotiskom povezani Crnjanski, lepo uz nameštaj, prodaje li se preko sindikata, deli li se kao monografije sa Titovih putovanja? Ne, ovu knjigu su svi dobrovoljno kupili i pročitali. O ovoj knjizi, priča se za slavskim i svečarskim trpezama, od predjela do kolača, Laušević je tu; na književnim večerima, pre i posle zvanične teme okupljanja, O Žarku je reč, ; u razgovorima sa poznanicima u prolazu i prijateljima za kafanskim stolom, opet *Godina prođe, dan nikad*. Ovu knjigu su svi čekali, i dočekali, i sada je jedna od glavnih tema- opravdano, jer ovo je jedna dobra knjiga.

Velikan jugoslovenskog glumišta, Žarko Laušević, u *Dnevniku jedne robije* (kako je sam podnaslovio svoje delo), polako, staloženo i koncizno iznosi hroniku svojih zatvorskih dana. Veliki glumac postaje pisac. Sa duboko u sebi usađenom crnogorskom usmenom tradicijom, izuzetni pripovedač iznosi svoje misli, svoja svedočanstva, svoja sećanja i uspomene. Ipak, uz sve zaslužene hvale koje ova knjiga pobuđuje iz dana u dan, treba joj pristupiti i kao samom književnom delu, ostavljajući po strani našu motivaciju za čitanje. Bez pretvornog ulagivanja ikome, jasno je da ovu knjigu, da joj autor nije onaj koji jeste, ne bi kupilo dve stotine hiljada građana Srbije. Ne bi je pročitala srpska publika, sve i da je bila dostupna na svakom kiosku (kao što jeste), ne bi o njoj svi govorili, iako se reklamira na svim televizijama

sa nacionalnim signalom, i ne bi ni ja o njoj pisao, najiskrenije. I svi mi bi načinili jednu veliku grešku.

Ova knjiga nije, kako to Žarkov prijatelj, urednik Zoran Amar u predgovoru kaže, *važna knjiga u okviru jedne kulture*. Ona jeste vredna, ali više sa gledišta fenomena instant popularnosti koju je doživela zbog svoga autora i teme, a ne zbog sebe same. Njene književne vrednosti postoje, ali zaista nisu tolike da zasene i nadvise lik velikog glumca. Izuzetne kratke priče koje se u njoj nalaze, lirske ispovesti o roditeljima, bratu, promišljanje jednog života i zločina i kazne, vredeni su čitaočeve pažnje, ali, isto tako, i ova knjiga zaslužila je da pre svoga pojavljivanja u štampi bude vredna pažnje jednog lektora i urednika. Nije zameriti Žarku Lauševiću na izvesnim pravopisnim greškama koje su se potkrale, niti na želji da baš u ovom obliku njegova ispovest nađe put do čitalaca, ali svakako je izdavač mogao (morao, čak) da iz ovog destilata šesnaest zatvorskih sveski sa dnevničkim zapisima, i sam probere i prerasporedi segmente. Izuzetna zbirka kratkih priča, prave i nesumljive književne vrednosti, ovako se utopila u jedan dnevnik; jednu (najzad dobru i iskrenu) autobiografiju izgubili smo zbog jedne dnevno političke hronike, a jednu studiju zatvorskog sistema Srbije i Crne Gore devedesetih, rad o našem *nadziranju i kažnjavanju* u vremenu koga će se samo retki sećati po lepom, kojoj bi se pažnja trebala posvetiti u potpunosti, jer je razumljiva i pisana svima dostupnim jezikom, ostavili smo na stranicama koje pažnjom čitaoca lepo manipulišu, ali lik pisca stavljaju uvek u prvi plan. Četiri odlične knjige umesto jedne dobre: računica (ako je samo to po sredi, a nekako, baš takav zaključak se, kao udavača, nameće) opet nije loša, zar ne? Još par godina rada, i gotov književnik od jednoga glumca i slikara; jedan renesansni umetnik umesto čoveka koji ostaje bez svoje katarzične ispovesti, koja postaje opšte, narodno dobro, a znamo kakav odnos naš narod gaji prema društvenoj svojini.

Noć koja se nikada nije završila, tragična noć nemilog događaja, u svim našim glavama svoj film odvrteće barem deset puta, i svi mi ćemo za Žarka naći opravdanje, ili osudu. To je na nama, i tako i pisac misli. On se ne opravdava, nego iz svog ugla iznosi činjenice. Da ne zazvuči patetično, humorom uvek razbije samosažaljivi ton,

kao u kratkoj priči o savetovalištu za samoubice, ili izuzetnim prikazima svojih nevoljnih sadrugova i u sudskom procesu nadređenih pojedinaca. Da ne bude koncentrisan strogo na *nemesto* u kome se našao, on luta svojom olovkom i do dana detinjstva, mladosti, života pre trinaest tragičnih pucnjeva. Dok se nalazi u *zaglaavljenom liftu* trenutka, vodi nas na Cetinje, gde slušamo lepe priče o prvim TV aparatima, o jednom odrastanju, o čitanju Politike, Italijanu Enzu, o ljudima i mentalitetu. U apsurdno dugim pauzama između pojavljivanja na sudu, koji, kako autor lepo primećuje, liči na sedamnaestovekovno gumno, a gde su krivi i nevini zatvoreni u prostoriju u kojoj sveopšti prostakluk drži mač kazne i terazije pravde, dok se pita zbog čega je Crna Gora tako tragično određena, pa nije *Bijela Gora*, Laušević nam govori o istoriji svoje porodice, o svome ocu i bratu, o tragičnim srpskim podelama. Od svedoka vremena, dobićemo i lepe priče o kolegama glumcima, o strašnoj terorističkoj otmici JAT-ovog aviona, o sećanju na kolege Gidru Bojanića i Rahelu Ferari, Josifa Tatića i Irfana Mensura, o maštanju i domaštavanju beogradskog proleća i bašte kafane Manjež. U divnim književnim minijaturama, uživaćemo u kontaktu jednog bića sa drugim, u dodiru umetnika u zatvoru i *ruže-deroviša* u veštačkoj saksiji. Britka misao Lauševićevog *sustanara* u kažnjeničkoj sobi spuškoga zatvora, nesrećnog cetinjanina Nikole Kaluđerovića, koji je dao i rečenicu iskorištenu kao naslov knjige, mešaće se sa karakterističnim srpskim jezikom Albanca Zefa i njegovim svetonazorima. Vladimir i Estragon igraće privatnu predstavu za Lauševića, preobučeni u Zefa i Kikija; nadneti nad pokvarenim upaljačem, kao na *Času antomije*, zatvorenici nas živi gledaju sa stranica ovog dela, kao lik klovna iz ogledala na fantastičnom autoportretu koji je Žarko naslikao u zatvoru, a koji je u ovoj knjizi donešen reprodukovano u crno-belom fotografiji, iako je svakako dostojan promotivnih plakata i samog ovitka naslovne stranice knjige.

Izuzetne misli sa istoga ovitka knjige, nećemo citirati. Žarko Laušević ne traži ni *pjevidruga*, ni *plačidruga*. On daje celog sebe, i lišava se slobode da bi mi o njoj sudili. U dualističkoj realnosti koja je kod nas priusutna u svemu, kako on i sam primećuje, on nam ostavlja prostor da njegov tragični život, ogoljen do beline kičmenog stuba jednoga umetničkog bića, sameravamo po svojim aršinima. Pred svevidećim očima velikog *Upravnika*, što je autorov nadimak za božansku prisutnost, nastao iz nove

konstelacije životnih prilika u kojoj se našao, pisac nam ostavlja putokaze ka Kamijui, Beketu, Dostojevskom, Miljkoviću, Hemingveju i Njegošu. U *kičosferi* srpskih i crnogorskih kazamata preživljava svojih prvih četiri stotine pedeset i pet zatvorskih dana, *naopaku metamorfozu*, i dok *piše i luta, pluta*, glumac postaje pisac, pisac na dobrom putu, Čovek dostojan divljenja zbog svoga trpljenja sistema i odnosa prema svome zločinu i kazni.

Svima preporučujemo da knjigu pročitaju, jer imaju zaista šta da nauče, vide, ose, dožive. Da je više od četiri stotine stranica ispovesti vredno pažnje, potvrdilo se i potvrđivaće se, sve dok knjiga bude svima dostupna. Ako je prosečni srpski tiraž od tri stotine pimeraka ikakvo merilo, ova knjiga bi, u konačnici, morala od svake druge biti bolja bar hiljadu puta. Toliko bolja, naravno, nije i ne može ni da bude, ali da je dovoljno dobra i vredna, u poplavi raznorazne kiosk literature takođe vrtoglavih, za srpsku književnost nezamislivih tiraža, svakako jeste. Jedan glumac najveću ulogu svoga života igra na stranicama koje su svima u svakom trenutku dostupne. Bez obzira šta o toj predstavi mislili, moramo je pročitati i svedočanstvo jednog Čoveka o *sivom sivilu* stvarnosti određene tragičnom krivicom i samim *procesom* kažnjavanja imati u svom čitalačkom, ali i životnom iskustvu.

Srđan Orsić